

Ivancsó István

Az aprószentek a bizánci egyház liturgikus szövegeiben

*Ne szomorkodj, Betlehem, hanem inkább örvendj az aprószentek halálakor, hiszen ők tökéletes áldozatokká lettek az uralkodó Krisztus számára: hiszen érte haltak meg, s vele együtt is uralkodnak!*¹

*Ivancsó István görögkatolikus pap (Nyíregyháza), a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszékének tan-
székezet vezető tanára.*

I. Témafelvetés

A bizánci egyház a karácsony közvetlen közelében, a háromnapos ünnep² elmúltával, december 29-én ünnepli az aprószenteket. Természetesen nekik is teljes liturgikus tiszteletük van, az összes megfelelő liturgikus szöveggel.³ Az alkonyati zsolozsmában az ő tiszteletükre szól az „Uram, tehozzád” után három sztihira, a Dicsőségre szóló énekvers, az előverses sztihirák után szintén a Dicsőségre szóló énekvers, valamint a tropár. A reggeli istentiszteletben természetesen kánonjuk is van, benne leülő énekkel, kontákkal, ikosszal, szinaxárionnal. Megvannak itt továbbá a dicséreti sztihirák, sőt előverses sztihirák is vannak az aprószentek tiszteletére.

Az ünnep liturgikus szövegeinek egyértelmű az állásfoglalása: az aprószenteket *szenteknek* tartják, akik üdvözültek, tehát célba jutottak. Összesen huszonhét olyan helyet lehet találni ezekben, amelyek erről szólnak. A következőkben ezeket próbáljuk meg csoportosítani, logikai sorrendben értelmezve őket. — Ugyanakkor hangsúlyozottan le kívánjuk szögezni, hogy itt kizárólag és kifejezetten csak a bizánci egyház *liturgikus szövegeit* tárgyaljuk, nem pedig az egyház tanításának többi szempontját, melyek az aprószentek sorsára vonatkoznak.

II. A szent mivolt föltételeinek érvényesülése

Az aprószentek liturgikus szövegeit áttekintve világosan láthatjuk azt a három szempontot, amely a szentek tiszteletét általában megalapozza. Ez a három szempont szorosan kapcsolódik Jézus Krisztus húsvéti misztériumához.⁴

¹ „Az aprószentek fényéneke”, in *Ménea II. November és december hónapokra*. Rohály Ferenc kéziratot fordításának átdolgozott kiadása. Nyíregyháza 1998. 665. (A továbbiakban: *Ménea II.*)

² Az első napon Jézus Krisztus születését, a másodikon az Istenszülő istenanyaságát, a harmadik napon Szent István diakonust, első vértanút ünnepli a bizánci egyház.

³ A teljes szöveget lásd: *Ménea II.* 658–666.

⁴ Ebből a szempontból dolgoztuk már fel három szentünk „liturgikus életrajzát”. „Antióchiai Szent Ignác a liturgikus szövegeinkben”, *Athanasiana* 17 (2003) 19–37. „Ignazio di Antiochia nei

Egyrészt azért tiszteljük őket, mert ők már annak teljes részesei: eljutottak az üdvösségbe. Másrészt példamutatásuk miatt tisztelhetjük őket: ők is földi emberek voltak, s tudtak olyan életet élni, amely az üdvösségbe vezette őket; így igazolják, hogy ez nekünk sem lehetetlen. Harmadrészt azért tiszteljük őket, mert közbenjárnak értünk: segítenek abban, hogy mi az üdvösségbe jussunk, s Krisztus húsvéti misztériumának részesei lehessünk.⁵

Általánosan fogalmazza meg a *Katolikus Egyház Katekizmusa* a szentek tiszteletéről a *Liturgikus Konstitúció* ide vonatkozó gondolataival összhangban: „Amikor az egyház az évi ciklusban megemlékezik a vértanúkról és más szentekről, «a húsvéti misztériumot» hirdeti bennük, «akik Krisztussal együtt szenvedtek és vele együtt meg is dicsőültek, és a hívők szeme elé állítják példájukat, mely Krisztus által az Atyához vonz mindenkit, és a szentek érdemeire hivatkozva esdi ki Isten áldását»”.⁷

A következő elemzésünkben azt kíséreljük meg bemutatni, hogy ez a három szempont hogyan jelenik meg a bizánci egyháznak az aprószenteket tisztelő liturgikus szövegeiben: hogy célba jutottak, hogy példát mutatnak és hogy közbenjárnak az emberekért.

1. Célba jutottak

Bizánci egyházunk liturgikus szövegeiben fontos szerepe van az „Ábrahám kebele” kifejezésnek.⁸ A bibliai értelmezésnél — „az Ábrahámmal való asztalközösségre utal, vagy általában arra a szeretetközösségre, amely a jámbor embernek osztályrészül jut”⁹ — a liturgia jobban hangsúlyozza ennek eszkatologikus vonatkozását. Kifejezetten az üdvösséggel azonosítja a kifejezést.

Az elhunytért végzett Szent Liturgia elbocsátó imájában, valamint a temetési szertartás elbocsátó imádságában is azért könyörög a pap, hogy az élők és holtak felett uralkodó Krisztus „elköltözött szolgája lelkét az igazak hajlékába helyezze

testi liturgici bizantini”, *uo.* 193–194. — „Nagy Szent Atanáz a bizánci egyház liturgikus szövegeiben”, in Baán I. (szerk.): *A szent atyák nyomdokait követve. In memoriam Vanyó László.* Budapest 2003. 143–153. — „Nagy Szent Bazil alakja a bizánci egyház liturgikus szövegeiben”, a *Studia Patrum* kötetben való közlésre elfogadva a Magyar Patrisztikus Társaság által a „III. Tudományos Konferencia az ókori kereszténységről: Kelet és Nyugat: egység a sokféleségben a korai egyházban” címmel Kecskeméten 2003. június 26–29. között rendezett előadássorozat anyagaként.

⁵ Részletesebben kifejtve lásd könyvünkben: *Görög katolikus liturgika.* Nyíregyháza 1999. 138.

⁷ KEK 1173; vö. SC 104. — A szentté avatottakról pedig ezt mondja: „Az egyház ... elismeri a Szentség Lelkének hatalmát, aki benne él és támogatja a hívők reménységét, amikor őket mint példaképeket és közbenjárókat adja nekik”. KEK 828.

⁸ Lk 16,22

⁹ „Ábrahám kebele”, in Haag, H: *Bibliai lexikon.* Budapest 1989. 10.

el, Ábrahám kebelében nyugtassa meg s az igazak közé sorolja”.¹⁰ A gyermekek temetésében pedig még két másik liturgikus szöveg is említi Ábrahám kebelét.¹¹

Mindezek alapján nem lehet meglepő, hogy az aprószentek üdvösségét az ő ünnepükön világosan megfogalmazó huszonkét liturgikus szövegünkben háromban is megtalálható az „Ábrahám kebele” kifejezés. Az első idézet tüstént arról szól, az alkonyati istentisztelet legelső himnuszában, hogy miután látta a gonosz mézszárlást és a gyermekek korai halálát Ráhel, „vigasztalhatatlan lett ...¹² de most már örvend, mert Ábrahám kebelében látja őket”.¹³ A második részletben Ciprián sztudita szerzetes¹⁴ párhuzamba állítja Krisztus önkéntes áldozatát és a gyermekek feláldozását, s így ad biztatást: „Ne sirasd, Ráhel, a gyermekeket,¹⁵ hanem Ábrahám kebelére gondold, ahol az összes örvendezők lakoznak!”¹⁶ Itt tehát már egyetemessé válik az üdvösségre való utalás, amelyben az aprószentek is helyet kapnak. A harmadik liturgikus idézetben Ciprián egyszerűen és világosan megfogalmazza meggyőződését arról, hogy a Krisztusért való vértanúság az üdvösséget szerezte meg az aprószenteknek. Ezt írja tehát: „Érette ontottátok véreketek, és most Ábrahám kebelén pihentek”.¹⁷ — Világos tehát, hogy az „Ábrahám kebele” kifejezés minden alkalommal az üdvösséget jelenti az aprószentekkel kapcsolatosan.

Tovább folytatódik a meggyőződés kifejtése liturgikus szövegeinkben arról, hogy az aprószentek az üdvösségbe jutottak. Az alkonyati istentisztelet egyik éneke elmondja, hogy éppen a törvényszegő király volt az, aki bár az újszülött Jézust megöletni nem tudta, ártatlan gyermekek sokaságát pusztított el. S így „vértanúkká és a mennyország polgáraivá tette őket”.¹⁸

A reggeli istentisztelet kánonjának szerzője, György, szintén megfogalmazza meggyőződését, hogy az aprószentek üdvözültek: „Istenhez, a versenybíróhoz fényesen bevonultak”.¹⁹ A vonulás témája átvált a vezetésre a liturgikus szö-

¹⁰ A görög szertartású katolikus egyház szent és isteni liturgiája. Nyíregyháza 1920. 155–156; Görögkatolikus egyházi szerkönyv (Euchologion). Budapest 1964. 71., 101.

¹¹ Az egyik: „A kisdedeknek enyhülést hoz a halál, mert nem vettek részt az élet gonoszásaiban és nyugalomhoz jutottak, Ábrahám kebelében a mennyei örömmel örvendeznek s a kisdedek szent karával együtt vigadoznak most; mert a bűnkedvelő romlottságtól menten költöztek el.” Keresztcsókolási ének, 8. hang, in *Görögkatolikus egyházi szerkönyv* (Euchologion) (nt. 9), 100. — A másik: „Urunk, ki a földi létben a kisdedeket megőrzöd, a jövő életben pedig őket elménk egyszerűsége és tiszta ártatlanságuk szerint Ábrahám kebelébe helyezed, és részükre fényes és üdítő helyeket készítesz, hol az igazak lelkei lakoznak: magad, Uralkodó Krisztusunk, fogadd békével N. gyermek szolgáló lelkét, mivel te mondád: Engedjétek a kisdedeket hozzám jönni, mert ilyeneké a mennyek országa.” Búcsúimádság, in *uo.* 102.

¹² Vö. Mt 2,16–18

¹³ „Uram, tehozzád” utáni első sztihi, 4. hang, in *Ménea* II. 658.

¹⁴ A himnuszok szerzőinek nevét csak akkor tudjuk feltüntetni, amikor az eredeti szövegben is megtalálható, viszont minden olyan esetben jelezzük, amikor ez így van.

¹⁵ Vö. Mt 2,18

¹⁶ A reggeli istentiszteleten, előverses sztihi, harmadik vers, 3. hang, in *Ménea* II. 666.

¹⁷ A reggeli istentiszteleten, előverses sztihi, második vers, 2. hang, in *Ménea* II. 666.

¹⁸ „Uram, tehozzád” utáni második sztihi, 4. hang, in *Ménea* II. 658.

¹⁹ A reggeli istentiszteleten, az aprószentek kánonja: IX. óda, 3. vers, in *Ménea* II. 664.

vegekben: „Ma a kisdedek seregét a Szűztől születetthez, mint a Teremtőhöz és Királyhoz vezetik, s kedvesen fogadott áldozatként már előre feláldozzák őket Krisztusnak a hitben.”²⁰ De az Istenhez való vezetés egyben felajánlást is jelent —az eredeti görög szöveg alapján—, amely aztán kétszer is megjelenik a himnuszokban. Az aprószentek Krisztushoz való vezetése és neki való felajánlásuk egyformán az üdvözülésüket jelenti. Ezért mondhatja az egyik ének: „Csecsemőknek vértanú vérrel tündöklő legtisztább lelkű karát vezetik eléd ..., Urunk.”²¹ S hasonlóképpen fogalmazhatja meg a témát Ciprián sztudita szerzetes is: „Első áldozatokká lettek a kisdedek a te szeplőtelen születésedkor, Krisztus Isten! Heródes le akart győzni téged ... és tudtán kívül is vértanúk karát vezeti hozzád.”²² Tehát ez a két utóbbi ének annak a meggyőződésnek ad liturgikus kifejezést, hogy a vértanúság és a Krisztusnak szóló áldozat az üdvösséget eredményezi az aprószenteknek.

Egészen egyszerű módon is megjelenik az aprószentek üdvösségének megfogalmazása, amikor a névtelen szerző azt írja az idők előtt létező, de gyermekké lett Úrról az aprószentekkel kapcsolatban: „Letelepíttetted őket az örök élet hajlékaiban”.²³ György, a reggeli istentisztelet kánonjának szerzője kissé részletesebben mondja el ugyanazt, vagyis hogy célba jutottak és az örök életet élvezhetik az aprószentek: „Istenhez költöztetek, aki örök életet adott nektek, ártatlan kisdedek.”²⁴ Bizonyára nem véletlen, hanem éppen szándékos itt az ártatlanság hangsúlyozása. Ugyanis a szerző előbb arról is ír ugyanebben a versszakban, hogy „istenes halállal” fejezték be életüket a kisdedek, valamint hogy a „küzdelen bírójához” költöztek át.

Ugyancsak György kánon szerző eleveníti fel újra a vértanúság és a Krisztusnak való feláldozás gondolatát: „A csecsemők Isten választotta karát titokzatos áldozat gyanánt, vértanú halállal, szent bajvívásban feláldozták.”²⁵ És éppen ez az, ami az üdvösséget megszerezte nekik, aminek révén eljutottak a céljukba. Aztán ismét hangsúlyozza ezt a kettős gondolatot, egy kissé más-ként fogalmazva. A lényeg így is ugyanaz marad: „A kisdedek kard által feláldoztatva titokzatos módon egészen eléggő áldozatokká lettek, s elnyerték az isteni jutalmat.”²⁶ Az aprószentek a feláldozásuk révén nyerték el az üdvösséget.

A reggeli istentisztelet egyik éneke egy szép —biblikus eredetű²⁷— hasonlatot alkalmaz az aprószentek üdvözülésére, a szőlőfürt hasonlatát. Ezt írja a szöveg: Heródes „megháborodva megölette a kisdedeket, kik szőlőfürtökként kerültek Krisztus elé”.²⁸

²⁰ A reggeli istentiszteleten, leülő ének, 4. hang, in *Ménea* II. 661.

²¹ „Uram, tehozzád” utáni harmadik sztihi, 4. hang, in *Ménea* II. 658.

²² A reggeli istentiszteleten, előverses sztihi, első vers, 1. hang, in *Ménea* II. 666.

²³ „Uram, tehozzád” utáni harmadik sztihi, 4. hang, in *Ménea* II. 658.

²⁴ A reggeli istentiszteleten, az aprószentek kánonja: VIII. óda, 3. vers, in *Ménea* II. 664.

²⁵ A reggeli istentiszteleten, az aprószentek kánonja: III. óda, 3. vers, in *Ménea* II. 661.

²⁶ A reggeli istentiszteleten, az aprószentek kánonja: V. óda, 2. vers, in *Ménea* II. 662.

²⁷ Is 62,2

²⁸ A reggeli istentiszteleten, dicséreti sztihi, második vers, 8. hang, in *Ménea* II. 665.

Mindezek ismeretében már nem is hangzik furcsának a Krétai Szent András által írt liturgikus szöveg: „Örvendjete, csecsemők, kiket Krisztusért öltek meg”.²⁹ Igen, örvendezésre szólítja fel az aprószenteket, mert Krisztusért haltak meg, s ez magában foglalja azt a gondolatot, hogy ezáltal üdvözültek. A versszak végén pedig a szent szerző egyetemessé teszi a témát: „Eljött az igazság, Isten megjelent a sötétben ülőknek, a Szűztől megszületett, hogy üdvözítsen minket”.

2. Példát adnak

Az aprószentek esetében nem mondhatjuk, hogy olyan példát adnak, mint a felnőtt szentek. Ezt ők még nem is tehették meg, ugyanis kisgyermekek voltak. Máté evangélista világosan megírja: „Amikor Heródes látta, hogy a bölcsék kijátszották, nagy haragra gerjedt, és Betlehemből meg annak egész környékén megöletett minden fiúgyermeket a kétévestől lefelé, a bölcséktől meg tudott időnek megfelelően.”³⁰

Ennek ellenére a György által írt kánonban példaadásukra is találunk utalást. A szerző egy szép képpel mutatja be a témát: az Egyház úgy tekint az aprószentekre, mint egy virágcsokorra, amellyel büszkélkedhet is. Ezt írja egy teljes versszakban: „Krisztus Egyháza ma a zsenge palántákból leszedett vérben mint szépen viruló virágcsokorban gyönyörködik, és vele ékeskedik.”³¹

Még tovább megy egy másik liturgikus szöveg, hiszen Jézus Krisztus húsvéti misztériumát mutatja be az aprószentek életében. S mi más lenne ez is, mint éppen példaadás a keresztényeknek: „Tökéletes áldozatokká lettek az uralkodó Krisztus számára: hiszen érte haltak meg, s vele együtt is uralkodnak”.³² Hiszen a húsvéti misztérium lényege is ez, amint Szent Pál apostol megírta: Krisztussal együtt élni, Krisztussal együtt meghalni, Krisztussal együtt feltámadni,³³ hogy az új, az örök, a feltámadás dicsőségén átment életében részesedhessünk. Erre is példát adnak nekünk az aprószentek.

3. Közbenjárnak

A felnőtt szentek liturgikus szövegeiben számtalan esetben találkozunk azzal a meggyőződéssel, hogy ők közbenjárnak értünk. Ez a meggyőződés nyilván arra az egyházi tanításra alapozódik, hogy az Egyház három része szorosan összetartozik. A szenvedő, a küzdő, a megdicsőült egyház egységet alkot, tagjai kapcsolatban vannak elsősorban a Fővel, Krisztussal, de egyúttal egymással is. Így a szükséges esetekben tudnak segíteni egymásnak.

Mivel az üdvösség állapota a teljesség állapota is, liturgikus szövegeink az aprószentekről is elmondják, hogy közbenjárnak értünk. S ami a legfontosabb:

²⁹ Az alkonyati istentiszteleten, előverses sztihiára, Dicsőség, 8. hang, in *Ménea* II. 659.

³⁰ Mt 2,16

³¹ A reggeli istentiszteleten, az aprószentek kánonja: I. óda, 2. vers, in *Ménea* II. 660.

³² Az aprószentek fényéneke, in *Ménea* II. 665.

³³ Vö. Ro 6,3–11

nem csak hétköznapi szükségleteinkben vannak velünk, nem csak a földi élet dolgaiban segítenek nekünk és rajtunk, hanem a végső cél, az üdvösség elérésében is. S ez egyúttal magába foglalja azt a meggyőződést, hogy ők már Jézus Krisztus húsvéti misztériumának teljes részesei, ők már az üdvösségben vannak, ahová mi még csak törekszünk eljutni. De ők segítenek ebben!

A reggeli istentisztelet egyik szép éneke éppen ezt mondja el nagyon egyszerűen, minden díszítés nélkül: az aprószentek „Krisztushoz esedeznek híven a mi üdvösségünkért”.³⁴ Ez tehát egy kijelentő módon történő fogalmazás: azt a meggyőződést fejezi ki, hogy az aprószentek közbenjárnak értünk, segítenek bennünket az üdvösség elérésében.

Vannak azonban olyan liturgikus szövegeink is az aprószentek tiszteletében, amelyek kérő formában szólnak az Úrhoz. Az imádkozó hívek közösségében a küzdő Egyház tagjaiként kérjük az ünnep legfőbb himnuszában: „Az éretted kinszenvedett szentek gyötrelmeiért, Urunk, légy megengesztelődve irántunk.”³⁵ S itt a megengesztelődés fogalmának mélyebb értelme is van, mert nem egyszerűen együttérzést jelent, hanem megbékélést is. Ebben pedig benne van a bűnök megbocsátása, amely nélkül nem lehet Istenhez közel kerülni.

Éppen ezért másik két liturgikus szövegünk, amely a témához tartozik, már éppen ezt foglalja magába. Irgalmat kér Istentől, s ezt abban a meggyőződésben teszi, hogy az aprószentek közbenjáró imádsága hatékony ezen a téren.

A reggeli istentiszteletben a szentet vagy ünnepet röviden, verses formában bemutató, az adott napra vonatkozó résznek, a szinaxáriónnak rögzített zárómondata van. Minden esetben így hangzik: „Az ő szent könyörgésükre irgalmaz nekünk, Istenünk!”³⁶ Ez érvényes az aprószentekre is. Azért terjeszthetjük bizalommal Isten felé a kérésünket, hogy irgalmazzon nekünk, mert a liturgikus szövegek arról biztosítanak, hogy ők már üdvözültek, így valóban hathatós a közbenjárásuk. Ugyancsak a reggeli istentiszteletben a kánon szerzője, György bővebben körülírja a témát. Párhuzamba állítja a mi imánkat és az ártatlan gyermekek áldozatát, de a végső konklúzió ugyanaz, mint az előző esetben volt: így kéri az irgalmat³⁷ Istentől. Ennek a részletnek a szövege: „A mi imádságunkat fogadd kegyesen, mint az aprószentek véré, és adj nekünk irgalmat!”³⁸ Itt talán még az előzőnél is világosabb az a meggyőződés, hogy mindezt azért lehet kérni, mert a liturgikus szöveg bennfoglaltan tartalmazza, hogy az aprószentek már üdvözültek.

³⁴ A reggeli istentiszteleten, dicséreti sztihi, második vers, 8. hang, in *Méne* II. 665.

³⁵ Az aprószentek tropárja, 1. hang, in *Méne* II. 659.

³⁶ A szinaxárió záró mondata, in *Méne* II. 663.

³⁷ Az irgalom kérésének különösen nagy jelentősége van bizánci egyházunk szertartásaiban. Nem csak az ekténiák (könyörgések sorozata) jelentős részének a végén hangzik el: „könyörgjünk az Úrhoz”, valamint a rá adott válasz: „Uram, irgalmaz”, hanem sok más esetben is: akár háromszor, tizenkétszer, negyvenszer, százszor. — A témához lásd írásunkat: „Uram, irgalmaz!”, (Liturgikus szilánkok 8) *Görög Katolikus Szemle* 11 (2002) 2.

³⁸ A reggeli istentiszteleten, az aprószentek kánonja: VIII. óda, 2. vers, in *Méne* II. 664.

III. A „szent” titulusuk

Az ünnep összes liturgikus szövegét megvizsgálva arra az eredményre jutunk, hogy három esetben szentnek nevezik az ártatlanul kivégzett betlehemi kisdedeket, négy esetben pedig aprószenteknek. Ez sem hagyja a legkisebb kétséget sem afelől, hogy a liturgikus szövegek egyértelműen úgy tekintenek rájuk, mint akik már üdvözültek, tehát ténylegesen szentek.

Így nem meglepő, hogy a ménea decemberi kötetében a 29. nap címében máris találkozunk ezzel a ténnyel. A cím ugyanis ezt tartalmazza: „A Betlehemben Heródes által kivégeztetett tízennégyezer szent gyermeknek ... az emléke”.³⁹ Az ünnepet röviden bemutató szinaxáron szintén ugyanezt írja: „A hónap huszonkilencedik napja. A Heródes által kivégeztetett tízennégyezer szent gyermek (aprószentek) emléke”.⁴⁰ Végül az ünnep fő énekében is megtalálható ugyanez a „szent” titulus: „Az éretted kinszenvedett szentek gyötrelmeiért, Urunk, légy megengesztelődve irántunk.”⁴¹

A liturgikus szövegekben négyszer előforduló „aprószentek” elnevezés — természetesen — ugyanazt aényt emeli ki: a himnuszok üdvözültnak, tehát szentnek tekintik őket. Így nevezi tiszteletre méltónak őket Ciprián sztudita szerzetes: „Eljutott a seregek Urának fülébe a ti megölésedek híre, aprószentek!”⁴² S ugyancsak tiszteletre méltóak az ikosz alapján is: „A hívek sokaságát egybegyűjti az aprószentekkel együtt.”⁴³ György a reggeli istentisztelet kánonjában szintén ezzel az elnevezéssel illeti a betlehemi gyermekgyilkosság áldozatait: „A mi imádságunkat fogadd kegyesen, mint az aprószentek véré, és adj nekünk irgalmat!”⁴⁴ Végül a fényének ismeretlen szerzője Krétai Szent András-hoz hasonlónak⁴⁵ — aki az alkonyati istentisztelet egyik énekében tette — örvendezésre buzdít a kisdedek halálával kapcsolatosan. Ugyanis ők tökéletes áldozatokká lettek Krisztus számára, mert érte haltak meg, s így az üdvösségbe jutottak. Íme a szöveg: „Ne szomorkodj, Betlehem, hanem inkább örvendj az aprószentek halálakor.”⁴⁶

Összességében tehát elmondható, hogy az aprószenteket a bizánci egyház liturgikus szövegei ténylegesen szenteknek tartják, s ezért tisztelik meg őket ezzel a titulussal.

³⁹ Az ünnep címe, in *Ménea* II. 658.

⁴⁰ Szinaxáron, in *Ménea* II. 663.

⁴¹ Az aprószentek tropárja, 1. hang, in *Ménea* II. 659.

⁴² A reggeli istentiszteleten, előverses sztiára, második vers, 2. hang, in *Ménea* II. 666.

⁴³ Az aprószentek ikosza, in *Ménea* II. 663.

⁴⁴ A reggeli istentiszteleten, az aprószentek kánonja: VIII. óda, 2. vers, in *Ménea* II. 664.

⁴⁵ Vö. 28. lábjegyzet.

⁴⁶ Az aprószentek fényéneke, in *Ménea* II. 665.

IV. Egyéb jelzőik

Az eddigi huszonhét liturgikus idézet mellett —melyek mindegyike azt igazolta, hogy az aprószenetek üdvözültek— még hét olyan hely is található a szövegekben, ahol újabb jelzők állnak az „aprószenetek” elnevezés mellett.

A legtöbbször az „ártatlan” jelző fordul elő a liturgikus szövegeinkben. Találkozunk vele már az alkonyati istentisztelet legelső énekében: a törvényszegő király „feláldozta az ártatlan gyermekeket”.⁴⁷ Majd másodszor is, rögtön, a következő himnuszban: „azért ártatlan gyermekek sokaságát pusztította el”.⁴⁸ A reggeli istentiszteletben György, a kánon szerzője, „az ártatlan gyermekek”⁴⁹ véráradatáról szól, majd arról, hogy Heródes gyilkos kézzel lekaszált „az ártatlan kisdedeket”.⁵⁰ Végül megszólításként is alkalmazza a kifejezést: „ártatlan kisdedek”.⁵¹ Ezt akkor teszi, amikor arról szól, hogy miután kioltották az életüket, az örök életet adó Istenhez költöztek át.

Az ártatlanság különösen fontos az Istennel való kapcsolatban: életszentséget jelent, amely lehetővé teszi a vele való személyes és tevékeny kapcsolatot. Az aprószenetek így példát adnak, hogy ártatlanul, tiszta szívvel és lélekkel lehet Istenhez közelíteni, az ő szentségének valamilyen módon részesévé lennie a földi embernek.

Ugyanezt támasztja alá egy újabb jelző, amely a legtisztább lélekkel kapcsolatos, s amely csak egyszer található meg az összes liturgikus szövegben: „Csecsemőknek ... legtisztább lelkű karát vezetik eléd.”⁵² Természetesen ez is azt mondja el, hogy az üdvösség csak így valósulhat meg. Tisztátalan lélekkel nem lehet Istenhez közeledni, nem lehet az üdvösség részesévé válni.

Végül egy egyszerű jelző is található még liturgikus szövegeinkben —szintén egyszer— az aprószenetekről, amely a történelmi tény mellett egyszerűen a földrajzi környezetet igazolja: „Heródes ... haragját a betlehemi kisdedekre szórja.”⁵³

V. Összegzés

Vizsgálódásunkban azt próbáltuk meg dokumentálni, hogy a bizánci egyház liturgikus szövegei mit mondanak az aprószenetekről. Tény, hogy egyházunk külön ünnepet szentel nekik: december 29-én, közvetlenül a karácsony után.⁵⁴

⁴⁷ „Uram, tehozzád” utáni első sztihiara, 4. hang, in *Ménea* II. 658.

⁴⁸ „Uram, tehozzád” utáni második sztihiara, 4. hang, in *Ménea* II. 658.

⁴⁹ A reggeli istentiszteleten, az aprószenetek kánonja: I. óda, 2. vers, in *Ménea* II. 660.

⁵⁰ A reggeli istentiszteleten, az aprószenetek kánonja: VII. óda, 3. vers, in *Ménea* II. 663.

⁵¹ A reggeli istentiszteleten, az aprószenetek kánonja: VIII. óda, 3. vers, in *Ménea* II. 664.

⁵² „Uram, tehozzád” utáni harmadik sztihiara, 4. hang, in *Ménea* II. 658.

⁵³ A reggeli istentiszteleten, dicséreti sztihiara, első vers, 8. hang, in *Ménea* II. 665.

⁵⁴ A római katolikus egyházban december 28-án ünneplik őket, ugyanis karácsony másnapján Szent István diákonus, első vértanú, harmadnapján Szent János apostol és evangélista ünnepét tartják, s negyednapon következik az aprószenetek ünnepe. Ismeretes olyan magyarázat, hogy szándékosan állították össze ezt a sorozatot, mert az egyház Krisztus születése után ünnepelni

Ezzel már távlati megközelítésben is megvallja, hogy szentnek, vagyis üdvözültnek tekinti őket.

Liturgikus szövegeik benső tartalmát megvizsgálva tovább mélyül ez a meggyőződés. Sőt! Jézus Krisztus húsvéti misztériumának megvalósulását fedezhetjük fel a sorsukban, vértanúságukban, üdvözülésükben. Ugyanis a himnuszok jelentős része arról szól, hogy ők már célba jutottak, vagyis üdvözültek, Krisztus misztériumának teljes részesei. Változatos módon és formában mondják el ezt a részleteket, de tényként kezelik. S az emelkedik ki belőlük, hogy ez a Krisztusért hozott áldozatuk révén teljeseedett be. Igaz, az még említés szintjén sem jelenik meg, hogy ez az áldozat nem öntudatos áldozat volt, hanem csecsemőké. Annál többször hangsúlyozzák viszont a gyermekek ártatlanságát, illetve pontosabban: jelzős formában az ő ártatlanságukról beszélnek.

Az előző huszonegy idézethez viszonyítva kevésnek tűnik, hogy mindössze két helyen említik a liturgikus szövegek azt, hogy az aprószenetek példát mutatnak. Ismét meg kell állapítani: csecsemőkről van szó, akik nem tudnak még öntudatosan viselkedni. Viszont a mégis meglévő két részlet itt is Jézus Krisztus húsvéti misztériumára irányítja a figyelmet. Az aprószenetek vértanú halála azt mutatja, hogy érdemes Krisztussal együtt élni, vele együtt meghalni, hogy vele együtt lehessünk az új, az örök élet részesei.

Végül négy idézetből az látszik világosan, hogy az aprószenetek közbenjárnak értünk legfontosabb célunk, az üdvösség elérése érdekében. Két formában jelenik ez meg a liturgikus szövegekben. Egyrészt egyszerűen, kijelentő módban. Másrészt viszont — s valójában ez a több — kérő formában: amikor közbenjárásukért fohászkodunk üdvösségünk érdekében, hogy mi is Jézus Krisztus húsvéti misztériumának részesei lehessünk.

Fel kell még figyelni arra a tényre is, hogy a liturgikus szövegek a betlehemi kisdedeknek megadják a „szent” titulust. Három esetben szentnek nevezik őket a szerzők, négy esetben pedig tiszteletre méltó aprószeneteknek. — Tehát semmi kétséget nem hagynak üdvösségükre vonatkozóan.

Befejezésképpen ismét hangsúlyozni kívánjuk, hogy csak a liturgikus szövegek alapján végeztük vizsgálódásunkat, mégpedig a bizánci egyház liturgikus szövegei alapján. Ez esetleg segítséget nyújthat az egyház tanításának ide vonatkozó többi szempontját is elemezni.

akarta a vértanúság három formáját, melyet a vértanúk Krisztusért szenvedtek el. Ezek: akarattal és valóságban (Szent István); akarattal, de nem valóságban (Szent János); valóságban, de nem akarattal (az aprószenetek). Vö. Mihályfi Ákos: *A nyilvános istentisztelet. Egyetemi előadások a lelkipáztorkodástan köréből*. Budapest 1933. 123; Várnagy A.: *Liturgika, szertartástan, az egyház nyilvános istentisztelete*. Abaliget 1993. 416.